ABORDĂRI METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA SITUAȚIEI ECONOMICO-SOCIALE A COPIILOR AFLAȚI ÎN DIFICULTATE

CZU: [338+316.346.32-053.2]:303.4

Mihail CIOBANU

Şcoala Doctorală Ştiinţe Economice, Consorţiul Academic Universitar, Universitatea de Stat din Moldova

METHODOLOGICAL APPROACHES REGARDING THE EVALUATION OF THE ECONOMIC AND SOCIAL SITUATION OF CHILDREN IN DIFFICULTY

This article aims to make a review of current methodological approaches that are used in the evaluation of the economic and social situation of children in difficulty after establishing some theoretical-conceptual considerations on the term "child in difficulty" and other terms associated with it. In the paper are analyzed such approaches as: quantitative and qualitative; transversal and longitudinal; participatory; observational; graphical; imaginative and others.

Keywords: *child in difficulty, economic, evaluation, methodology, social*.

Termenul „copil" prezintă o suită de semnificații de ordin biologic, juridic, social. Din punct de vedere biologic, copilul e o persoană umană aflată sub vârsta pubertății. Juridic, copilul e o persoană fizică ce nu a împlinit vârsta majoratului sau altă limită de vârstă, ce variază în funcție de cadrul legal (în acest caz, un termen mai exact este: „minor"). O definiție socială a copilului presupune persoana care nu a trecut încă un ritual de pasaj spre maturitate. În acest articol, se va lua în considerație definiția cea mai utilizată în cadrul științelor sociale și economice – *cea juridică a copilului*.

Un subgrup al termenului „copil" este cel numit „copil aflat în dificultate". Din cauza varietății condițiilor sociale, economice, fizico-geografice, climaterice sau de alt ordin care pot determina situația de dificultate pentru copil, nu există o definiție unică, pe larg acceptată a termenului „copil aflat în dificultate" sau a altor termeni analogi, cum ar fi „copil vulnerabil", „copil în nevoie", care sunt mai vagi și pot include și alte subcategorii, precum copiii cu dizabilități, copiii familiilor sărace.

Legislația Republicii Moldova definește termenul „copil aflat în situație de risc" enumerând o serie de situații [1]: copilul supus violenței; copilul neglijat; cel care practică vagabondajul, cerşitul, prostituţia; care este lipsit de îngrijire şi supraveghere din partea părinţilor din cauza absenţei acestora de la domiciliu din motive necunoscute; cel ai cărui părinţi au decedat; care trăiește în stradă, a fugit sau a fost alungat de acasă; copilul ai cărui părinți refuză să-și exercite obligaţiile părinteşti privind creşterea şi îngrijirea copilului; cel abandonat de părinți; copilul în privința unuia dintre părinții căruia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă); copilul care e victimă a infracțiunilor, dacă se află într-una sau mai multe situații indicate anterior (această ultimă condiție fiind adăugată recent). Termenul „copil aflat în dificultate" ar reprezenta un termen-umbrelă care să cuprindă „copilul

aflat în situaţie de risc" împreună cu noţiunea de „copil separat de părinţi", care conform legislaţiei moldoveneşti este cel „lipsit efectiv de grija părinţilor/unicului părinte în situaţii determinate de aflarea motivată a acestora în altă localitate din ţară sau de peste hotare pentru o perioadă mai mare de 2 luni consecutive [sau] copil[ul] luat de la părinţi din cauza unui pericol iminent pentru viaţa sau sănătatea acestuia; copil[ul] căruia i s-a stabilit statut de copil rămas temporar fără ocrotire părintească sau de copil rămas fără ocrotire părintească" [1].

În continuare, ne vom limita doar la situaţia economico-socială a copiilor aflaţi în dificultate. Situaţia economico-socială sau statutul socioeconomic al unei persoane reprezintă totalitatea experienţei activităţilor sale, precum şi poziţia socială şi economică în raport cu alte persoane. În cazul copiilor, situaţia lor economico-socială depinde de starea lor de sănătate fizică şi psihică, caracteristicile mediului în care vieţuiesc, relaţiile cu adulţii semnificativi din viaţa lor (părinţii, bunicii, alte rude, tutorii, curatorii), dar şi cu alte persoane din mediul de viaţă.

Pentru a evalua situaţia economico-socială a copiilor aflaţi în dificultate, este necesară aplicarea unei metodologii. Metodologia reprezintă un sistem de principii şi metode direcţionate spre realizarea unei cercetări, iar abordarea metodologică presupune punctul de vedere, optica, direcţia prin intermediul căreia se consideră obiectul cercetării (în cazul nostru – *copiii aflaţi în dificultate*).

Aşadar, vor fi examinate doar abordări metodologice care sunt sau pot fi utilizate la evaluarea situaţiei economico-sociale a copiilor aflaţi în dificultate.

În raport cu durata studiilor de cercetare, se pot deosebi studii transversale (bazate pe observaţii într-un singur moment al cercetării) şi studii longitudinale (realizate într-un interval de timp). În funcţie de forma de colectare şi analiză a datelor, cercetarea poate fi cantitativă sau calitativă. Cercetarea cantitativă se ocupă de cifre şi statistici, în timp ce cercetarea calitativă se ocupă de cuvinte şi semnificaţii. Metodele cantitative permit testarea unei ipoteze prin colectarea şi analiza sistematică a datelor, în timp ce metodele calitative permit explorarea ideilor şi a experienţelor în profunzime.

Deja de mult timp în studierea copiilor este utilizată cercetarea longitudinală cantitativă (ca exemple ar servi: *Birth Cohort Studies* (Marea Britanie), *Birth to Twenty* (Republica Africa de Sud), *Gansu Survey of Children and Families* (China), studiul cu două cohorte asupra sărăciei în copilărie, *Young Lives* (Etiopia, India, Peru, Vietnam), în timp ce utilizarea cercetării longitudinale calitative este în stare incipientă, care e folosită, în mare parte, în ţări cu venituri înalte, precum Marea Britanie, şi mai rar în statele cu venituri mici şi medii [1, p.3-4]. Ca exemple ale acestora din urmă pot servi: *Inventing Adulthoods* – studiu prospectiv planificat al tranziţiilor la vârsta adultă în Marea Britanie; *Young Lives* – investigaţie cu metode mixte a sărăciei în copilărie în patru contexte ale ţărilor în curs de dezvoltare; cercetările sociologului Samantha Punch asupra unui grup de copii bolivieni care utilizează o abordare etnografică.

Gina Crivello deosebeşte cinci abordări în cercetările longitudinale calitative privind copiii: revizuirile periodice ale aceluiaşi eşantion/comunităţi la intervale regulate sau neregulate; repetarea unui studiu „clasic" în aceeaşi comunitate după ce a trecut un interval îndelungat, posibil cu noi cercetători care nu sunt implicaţi în studiul original;

abordări cu metode mixte în care elementele longitudinale calitative sunt împletite cu un studiu cantitativ; cercetări etnografice în care există un angajament continuu pe termen lung cu o comunitate şi cercetarea de evaluare şi urmărire [1, p. 5].

Cercetările longitudinale calitative pot fi utilizate în tratarea unor aşa aspect, precum: tranziţiile, construcţia identităţii, reziliența, viaţa de familie, studiul proceselor specifice (de ex., dinamica sărăciei copiilor); carierele anumitor categorii sau grupuri de copii (de ex., copiii străzii, gospodăriile conduse de copii); impactul programelor de dezvoltare asupra copiilor; tendinţele.

Caracterul mobil al vieţii zilnice a copiilor a motivat utilizarea unor aşa metode, cum sunt „interviurile mobile" – „tehnici de colectare a datelor prin care cercetătorii se deplasează alături de participanţi la cercetare", conform definiţiei lui Kusenbach [2; 3, p. 2, 15]. Avantajele unei astfel de metode faţă de interviurile tradiţionale este senzitivitatea faţă de locul cercetării, precum şi dinamicitatea care permit a explora naraţiunile participanţilor „pe loc", în timp ce se poate observa direct modul în care participantul captează şi interpretează experienţele multisenzuale şi multistratificate ale locului. Alte avantaje ale acestei metode – reducerea influenţei din partea autorităţii adulţilor asupra copiilor şi interacţionarea într-o manieră mai naturală a copiilor.

În cazul copiilor „recent migraţi", pentru cercetarea problemelor acestora, se utilizează abordări observaţionale care presupun că cercetătorul petrece un timp considerabil cu copiii daţi, pentru a construi relaţii şi a stabili mai întâi încrederea înainte de a fi acceptat de aceştia şi de a deveni sensibil la complexităţile experienţelor cotidiene ale copiilor. Interviurile de grup şi individuale sunt utilizate în mod extensiv în cazul acestui grup specific de copii. Pentru a acorda mai mult control asupra informaţiei oferite, poate fi utilizată autoraportarea prin intermediul chestionarelor, comentarii ale copiilor recent migraţi, jurnalele lor, viniete etc. Totuşi, această metodă are un dezavantaj ştiind că cercetătorul este „publicul-ţintă", copilul poate oferi răspunsuri social dezirabile.

Utilizarea instrumentelor vizuale prin cartografiere, metode grafice, diagrame ale poveştilor de viaţă, păpuşi, jucării, Lego, imagini sau videoclipuri ca indicaţii pot facilita interacţiunea cu copiii migranţi, care au, de regulă, cunoştinţe lingvistice reduse. În cazul copiilor care au suferit traume (care solicită azil, copiii abuzaţi), se pot folosi metode creative, cum ar fi desenul, pictura, fotografii, videoclipuri, filme, dramă, jocul de rol. Astfel de metode se bazează pe imaginaţia copiilor, pentru a dezvolta poveşti creative orale sau scrise, spre deosebire de a vorbi despre evenimente reale sau relatări factuale din trecut.

Pentru a afla opiniile copiilor refugiaţi, imigranţi, sunt utilizate metode de cercetare centrate pe copil, cum ar fi proiectele de fotografie autodirecţionate. Fotografiile, albumele şi materialele de artă obţinute în urma unui proiect de fotografie autodirecţionat sunt un instrument util pentru a avea acces la descrieri detalitate ale experienţelor de migraţie şi de viaţă ale copiilor [4].

În tratarea problemelor copiilor străzii, se pot folosi cercetările participative, care implică mai degrabă cercetarea cu oamenii decât extragerea de date de la aceştia şi tratarea lor nu ca obiecte, ci ca agenţi activi în propriile lor vieţi. În practică, nivelurile

de participare variază foarte mult şi la un nivel mai profund acestea foarte rar se realizează.

O abordare longitudinală asupra copiilor unui anumit spaţiu geografic este munca de teren arhivistică şi angajată cu materialul istoric ca metodă de cercetare. Totuşi, disponibilitatea surselor de informare, caracterul fragmentar al datelor istorice, potenţiala lipsă a vocii copilului sunt provocări în utilizarea acestei abordări metodologice.

Copiii cu dizabilităţi din Sudul Global reprezintă cei mai săraci şi excluşi dintre copiii din întreaga lume. Un mix de metodologii (observarea participanţilor; interviuri cu povestea vieţii; discuţii în focus-grupuri; jurnale solicitate; fotografie dirijată de participanţi; video participativ) se pot folosi în abordarea copiilor cu dizabilităţi, deoarece combinaţia mai multor metode are potenţialul de a depăşi relaţiile de putere inegale, care constituie relaţia dintre adulţi şi copii şi ajută la dezlegarea complexităţii vieţii cotidiene a copiilor care trăiesc în situaţii de sărăcie. Din punct de vedere metodologic, studiile asupra copiilor au cunoscut o schimbare de paradigmă – de la luarea în considerare a lor ca obiecte de cercetare la implicarea lor activă în modelarea procesului de cercetare. Metode comune de cercetare includ interviuri semistructurate, discuţii în focus-grup şi observaţii, care sunt folosite pentru a obţine informaţii despre viaţa de zi cu zi a tinerilor şi pentru a înţelege comportamentul şi practicile lor [5]. Aşa metode răspund la criticile metodologiilor cantitative, utilizate tradiţional în cercetarea de tranziţie a tinereţii, caracterizată de interacţiunea limitată dintre cercetător şi participanţi şi concentrarea pe „obiectivitate”. Folosirea de metode participative permite abordarea relaţiilor de putere inegale şi înţelegerea în detaliu a complexului proceselor sociale care influenţează viaţa copiilor într-o varietate de axe ale diferenţelor, inclusiv cele privitoare la dizabilitate, sex, vârstă, etnie, religie şi stare socio-economică.

O altă metodă de cercetare a situaţiei economico-sociale a copiilor este metoda autoetnografică prin intermediul căreia cercetătorul se foloseşte de autoreflectare şi scriere pentru a explora experienţa anecdotică şi personală şi a conecta această poveste autobiografică la semnificaţii şi înţelegeri culturale, politice şi sociale mai largi. Însă fiabilitatea, verificabilitatea şi reproductibilitatea acestei metode sunt frecvent puse la îndoială.

Deoarece gradul de participare a copiilor în cercetare poate varia, au fost realizate tentative de a clasifica nivelul lor de participare. Sociologul Roger A. Hart a creat o scară a participării copiilor în cercetare [6]. Scara dată are 8 trepte, primele 3 dintre care prezintă forme de neparticipare (manipulare; decor; tokenism (efort simbolic)), iar următoarele 5 – grade de participare a copiilor la cercetare: atribuire, dar şi informare; consultare şi informare; decizii iniţiate de adulţi împreună cu copiii; decizii iniţiate şi conduse de copii; decizii iniţiate de copii şi împărţite cu adulţii.

De-a lungul a mai mult de un secol, copiii au fost poziţionaţi în mod diferit, ca obiecte, subiecţi şi participanţi la cercetare – şi ceva mai recent, ca purtători ai drepturilor omului şi actori ai procesului de cercetare. Modificarea poziţiei copiilor în societate cere şi o adaptare a metodologiilor de cercetare. O abordare a cercetării care este bazată pe drepturi dă dreptul copiilor participanţi să solicite sau să se aştepte

la anumite forme de tratament. Metode adecvate vârstei copilului, sensibile la contextul cultural, lingvistic şi social şi robuste, şi riguroase sunt esenţiale pentru cercetarea bazată pe drepturi. Deşi o astfel de abordare nu oferă răspunsuri la toate situaţiile dezordonate din lumea reală cu care se confruntă cercetătorii, totuşi ea oferă principii pe care cercetătorii se pot baza pentru a rezolva dilemele din lumea reală. Convenţia cu privire la Drepturile Copilului [7] stabileşte astfel de principii în cercetarea bazate pe drepturi, precum: utilizarea celor mai performante standarde ştiinţifice; recrutarea şi supravegherea atentă a cercetătorilor; integralitatea opiniilor şi perspectivelor copiilor în cadrul cercetării; utilizarea unor metode adecvate exprimării libere a opiniilor şi perspectivelor copiilor; nepermisiunea exploatării şi vătămării copiilor participanţi la cercetare.

Pentru a prioritiza, compara şi puncta problemele şi fenomenele sociale care au legătură cu viaţa copiilor, se pot utiliza matricele, clasarea, notarea, cartografierea.

Efectuarea de cercetări *in situ* cu copiii îi poate pune mai aproape de experienţele discutate decât interviurile realizate într-un cadru de interviu mai convenţional. Termenul de „tururi conduse de copii" descrie interviurile mobile efectuate de un copil sau un grup de copii. Copilul duce un cercetător printr-un spaţiu pentru a descrie experienţele care se întâmplă în acel spaţiu, sau pentru a adnota aspecte ale spaţiului care înseamnă ceva pentru copil. Aceste interviuri mobile sau tururi conduse de copii pot fi deosebit de utile pentru a înţelege geografia copiilor şi modul în care aceştia accesează şi locuiesc în mediul lor. Interviurile mobile sunt, de asemenea, folosite pentru a înţelege rolurile copiilor şi tinerilor în treburile casnice sau în munca ce contribuie la economia gospodăriei. Aceste metode cer, de regulă, îndepărtarea copiilor de grupuri în care sunt prezenţi alţi adulţi cunoscuţi, ceea ce necesită acorduri specifice, planificare şi pază în siguranţă.

După cum se poate observa, există o diversitate mare de abordări metodologice în tratarea diferitelor aspecte ale situaţiei social-economice a unor numeroase grupuri de copii aflaţi în dificultate.

Concluzii. Analiza abordărilor metodologice privind evaluarea situaţiei economico-sociale a copiilor aflaţi în dificultate a arătat existenţa unei mari diversităţi a acestora. După durata studiilor de cercetare, se deosebesc cercetări transversale sau longitudinale, iar după forma de colectare şi analiză a datelor ele pot fi cantitative sau calitative. Metodele de cercetare se pot distinge şi după gradul de participare a copiilor în cadrul cercetării. În funcţie de situaţia de dificultate a copilului, există metode de cercetare specifice: pentru copiii refugiaţi, imigraţi – abordări observaţionale; instrumente vizuale prin cartografiere, metode grafice, diagrame; pentru copiii cu dizabilităţi – un mix de metodologii (observarea participanţilor; interviuri cu povestea vieţii; discuţii în focus-grupuri; jurnale solicitate; fotografie dirijată de participanţi; video participativ); pentru copiii străzii – cercetări longitudinale calitative; cercetări participative etc. Totodată, aspecte ale situaţiei economico-sociale a copiilor aflaţi în dificultate necesită metode de cercetare specifice. Astfel, pentru studierea modului de viaţă şi accesarea mediului de către copii ar fi mai utile interviurile mobile şi tururile

conduse de copii, pentru tratarea copiilor, ca subiecți, nu ca obiecte de cercetare ce folosesc cercetările bazate pe drepturi, iar pentru analiza traumelor copiilor, ar fi mai potrivite instrumentele vizuale și cele imaginative.

Referințe:

1. CRIVELLO, G. Qualitative Longitudinal Research with Children and Young People. In: SKELTON, T., EVANS, R., HOLT, L. (eds.) *Methodological Approaches. Geographies of Children and Young People.* Vol. 2. Springer, Singapore, 2017.
2. KUSENBACH, M. Mobile methods. In: DELAMONT, S. (ed.), *Handbook of qualitative research in education*. Massachusetts: Edwar Elgar Publishing, 2012, pp. 252-264.
3. PONTO, H. Ethical Complexities of Mobile Interviews with Young People. In: SKELTON, T., EVANS, R., HOLT, L. (eds.) *Methodological Approaches. Geographies of Children and Young People*. Vol. 2. Springer, Singapore, 2017.
4. KOHLI, R. *Social work with unaccompanied asylum-seeking children*. Hampshire/New York: Palgrave Macmillian, 2006.
5. CIESLIK, M., & SIMPSON, D. *Key concepts in youth studies*. London: Sage, 2013.
6. HART, R. A. *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Innocenti Essay no. 4. Florence: International Child Development Centre, 1992
7. *Assembly, U. G. Convention on the Rights of the Child*. United Nations, Treaty Series, 1577(3), 1989, pp. 1-23.

Resurse Web:

1. Legea Parlamentului RM nr. 140 din 14.06.2013 privind protecţia specială a copiilor aflaţi în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi. Publicată: 02.08.2013 în MO, nr. 167-172, art.534. Data intrării în vigoare: 01.01.2014. Ultima modificare: LP112 din 09.07.20, MO205-211/14.08.20, art. 454; în vigoare 14.08.20 [citat 30.05.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106289&lang=ro